

Eszter B. Vágó — István Bóna, *DIE GRÄBERFELDER VON INTERCISA. Der spätromische Südostfriedhof*, Budapest, 1976, 245 p.; ilustrații în text; 30 planșe desenate, 48 planșe fotografiate.

Lucrarea pe care ne-am propus să o prezentăm cititorilor s-a impus de la început în cercurile de specialitate, atât (și nu numai) prin detaliile tehnice de săpătură și prin materialul arheologic foarte numeros pus în circulația științifică, cât, și mai ales, prin metoda de lucru, stilul de prezentare și prin concluziile sale. Ea constituie o primă contribuție privind rezultatele săpăturilor arheologice sistematice și de salvare executate la Intercisa (Dunaújváros; Ungaria). Un al doilea volum, care va prezenta cimitirul din secolele II—III e.n., și un al treilea volum, care va analiza cimitirul din zona de vest, sînt în curs de elaborare. Acest prim volum constituie, în același timp, și prima monografie a unui cimitir de mai multe sute de morminte din Pannonia epocii tîrzii, intenția autorilor fiind aceea (p. 129) de a oferi o bază largă pentru analogii celorlalte cercetări privind epoca romană tîrzie. Autorii lucrării, Eszter B. Vágó și István Bóna au fost ajutați la executarea săpăturilor și chiar la întocmirea lucrării de un grup mai larg de cercetători, fie prin prezența la săpături, fie prin executarea unor desene, fotografii etc. (p. 14).

Cuprinsul lucrării se prezintă astfel:

Cuvînt înainte (p. 7—); prescurtări bibliografice (p. 9—); I. Săpăturile arheologice (p. 11—14); II. Cimitirul din partea de sud-est (prezentarea mormintelor) (p. 15—121); III. Cronologia și pe ce se bazează ea (p. 131—140); IV. Mormintele și înmormîntările (p. 141—148); V. Topografia cimitirului (p. 122—130); VI. Morminte jefuite (p. 149—156); VII. Ritul de înmormîntare (p. 157—167); VIII. Problema etnicului populației (p. 168—174); IX. Orientarea mormintelor tîrzii (p. 175—181); X. Lista descoperirilor (p. 182—195); XI. Despre așa zisele obiecte barbare (p. 196—206); Concluzii (p. 207—240). Anexă: Gizela Erdélyi, *Relieful cu Diana în baie, descoperit la Intercisa* (p. 241—244). Urmează, în ordinea așezării, planșele (desenate și fotografiate) și apoi trei planuri detaliate ale cimitirului, cu fazele cercetărilor.

Este suficient să parcurgi sumarul mai sus citat (mult mai detaliat însă prin subpărțile fiecărui capitol în parte) pentru a putea constata, chiar și numai la acest prim contact, contribuția deosebită pe care au adus-o autorii la istoria epocii romane tîrzii și a stabili valoarea deosebită a lucrării din punct de vedere arheologic și istoric. Lectura cărții, pătrunderea în mecanismul de argumentare, în metoda de lucru, completează și întărește această impresie.

Săpăturile executate în cimitirele din jurul orașului antic Intercisa (Dunaújváros) în anii 1952—1954 și 1962—1967 s-au datorat, într-o bună mă-

sură, și lucrărilor edilitare de extindere a orașului. Dar ele au depășit acest cadru strîmt al săpăturilor de salvare, impunîndu-se prin ritmul și caracterul științific. Săpăturile recente nu au constituit un inedit la Intercisa. Ele au urmat (oarecum firesc) unor cercetări mai vechi, de la începutul secolului nostru, care identificaseră, la vremea lor, cimitirul (p. 125—126).

Din punctul nostru personal de vedere, cele mai importante părți ale lucrării, le alcătuiesc capitolele care prezintă descrierea cimitirului (cap. II) și care analizează materialul arheologic (cap. X). Desigur că această preferință nu ne face să neglijăm importanța celorlalte părți ale lucrării, dar care sînt urmări firești ale acestor două. Primul capitol care interesează, cel ce prezintă detaliat fiecare mormînt în parte, constituie un model, atît în ce privește săpătura, cît și modul de prezentare. Cel de al doilea (capitolul X), atît prin analiză, cît, și mai ales, prin ilustrația care îl însoțește, fie pe morminte în parte, fie (mai puțin, din păcate) pe categorii de obiecte, fac din lucrarea scrisă de E. B. Vagó și I. Bóna un instrument extrem de necesar pentru cercetătorii care se ocupă cu studiul și evoluția culturii materiale romane tîrzii din oricare altă provincie a Imperiului roman.

Pentru ceea ce a urmărit lucrarea, pentru importanța istorică pe care o prezintă pentru studiul epocii respective, aceste două capitole rămîn deci deosebit de interesante. În general, autorii au dat, atît prin succesiunea sumarului, cît și prin modul de prezentare, o tentă metodică întregii lucrări. Organizarea sumarului, stilul de prezentare a mormintelor (descriere, conținut, desen, fotografie), analiza fiecărei categorii de material arheologic, constituie caracteristici de lucru care se impun.

Celelalte părți ale lucrării se referă la cronologia cimitirului, la problemele legate de etnicul morților, structura socială, etc. Stabilirea cronologiei cimitirului s-a bazat mai ales pe descoperirile monetare și de țigle stampilate. Celelalte categorii de piese databile (fibule, catarama, sticlă, etc.) și analogiile din alte provincii au conturat și mai bine acest cadru. S-a putut stabili astfel că cimitirul a început să funcționeze la începutul secolului IV e.n. (în jurul anului 313) și a fost folosit pînă la sfîrșitul acestui secol și începutul (primele două decenii) ale secolului V e.n. Acest cadru limitat oferă matreialului arheologic o valoare și mai mare, atunci cînd este folosit pentru analogii. Sistemul de înmormîntare predominant este înhumarea (în sarcophage de piatră, de cărămidă, ciste, cutii de lemn), dar există și înmormîntări prin incinerare. Tipurile mormintelor, conținutul lor, orientarea morților (și, deci, a mormintelor) au permis să se stabilească etnicul populației. S-a putut preciza (și cu ajutorul unor analize antropometrice) că morții reprezintă toate tipurile de locuitori care sînt caracteristice Imperiului, deci reflectă din plin mixtura etnică a acestuia. În același timp, ritul de înmormîntare atestă apariția unor fenomene sociale tipice epocii romane tîrzii (ca, de pildă, creștinismul). Poziția cimitirului, în raport cu orașul antic, inventarul mormintelor, analogiile, au permis să poată fi precizat faptul că el a aparținut orașului.

Au fost identificate arheologic și alte fenomene sociale, ca diferențierile sociale, procentajele de nașteri și decese, desfășurarea unor catastrofe. A fost identificat, de asemenea, jaful practicat asupra unor morminte încă în antichitate. Dacă adăugăm la acest ultim fenomen și aceleași practici din timpurile moderne, ne putem imagina distrugerile care au afectat cimitirul.

Ilustrația desenată în text cuprinde inventarul pe morminte. Planșele fotografiate prezintă aspecte de săpătură, mormintele mai bine conservate.

Este dificil să cauți sau să găsești cusururi unei asemenea cărți. Pentru cititorul străin însă, autorii ar fi trebuit să pună o hartă a Pannoniei II (= Valeria), pe care să fie precizată poziția orașului Intercisa. De asemenea, harta orașului antic (fig. 156) putea fi mai detaliată, precizând nu numai locul cimitirelor, canabelor și fortificației, ci, eventual, și orientările mormintelor. Ar fi fost interesantă, de asemenea, gruparea pe categorii a materialului și ordonarea tipologică în cadrul fiecărei categorii, fapt care ar fi permis posibilitatea folosirii din plin a analogiilor pe care aceste categorii bine date le oferă.

Cartea se recomandă deci singură, mai ales ca bază de analogie, pentru cercetătorii care studiază epoca romană târzie de pretutindeni.

NICOLAE GUDEA